

SPOLNA ODGOJA

»Duhovno hodite i želja tjelesnih ne ćete izvršiti« (Gal. 5, 10).

GOVOREĆI enciklika,¹ kako smo čuli, o pedagoškom naturalizmu, nastavlja ovako:

»Zatim je najviše opasan onaj naturalizam, koji u naša vremena prodira na polje odgoje u vrlo osjetljivom pitanju, kakovo je pitanje čistoće ćudoreda. Vrlo je razgranjena zabluda onih, koji opasnim zahtjevom i ružnim izrazima promiču tako zvanu spolnu odgoju krivo misleći, da će mladiće zaštititi od sjetilnih opasnosti pomoću čisto naravnih sredstava; kao na pr. smionim upućivanjem i preventivnom poukom za sve bez razlike, pače javno, i što je još gore izlažući mladiće već zarana prigodama, da ih priviknu, kako kažu, i otvrdnu im duh protiv ovakovih pogibli.

Ovakovi su u velikoj zabludi, jer ne će da priznaju prirodenu slabost ljudske naravi, ni zakona, o kom govori Apostol, koji se protivi zakonu razuma (Rim. 7, 23). Pače i prezirno prelaze preko samoga iskustva činjenica, koje nas utvrđuju, da, osobito kod mladića, grijesi protiv ćudoreda nijesu toliko plod njihova intelektualnog neznanja, koliko u prvom redu plod slabosti volje, koja je bila izložena prigodama, a da je nijesu pomagala milosna sredstva.

Ako se u ovom veoma osjetljivom predmetu, uzevši u obzir sve prilike, pokaže potrebna neka individualna pouka i to u zgodno vrijeme i od onoga, koji od Boga ima odgojnu misiju i stalešku milost, treba da se kod toga čuvaju svi oprezi, koji su veoma dobro poznati tradicionalnoj kršćanskoj odgoji, a koje je dovoljno opisao spomenuti Antoniano tamo, gdje kaže:

»Takva je i tolika naša nevolja i sklonost na grijeh, da nam mnogo puta služe kao prilika i pobudi na grijeh one iste stvari, koje se spominju zato, da budu lijek protiv grijeha. Zato je nada sve važno, da dobar otac, kad govori sa sinom o takvim shliiskim stvarima, bude vrlo oprezan te ne silazi u pojedinosti i razne načine, po kojima ovaj pakleni zmaj truje tolik dio svijeta, e da se ne dogodi, da u prostodušnom i nježnom dječakovu srcu nerazborito probudi i uspiri taj plamen, mjesto da ga ugasi. Općenito govoreći uvijek će — dok još traje djetinjstvo — biti dostatno upotrijebiti ona sredstva, koja istim učinkom pobuduju krepost čistoće i zatvaraju ulazak grijeha.«

Tako o toj stvari Papina enciklika. A kongregacija sv. Oficija, na pitanje, da li se može odobriti postupak, koji zovu »spolna odgoja« ili »spolno upućivanje (obavješćivanje)« odgovara² (18. III. 1931.) ovako:

»Ne! I odgajajući mladež ima se držati onaj način, koji su upotrebljavali dosad Crkva i sveti muževi i koji je preporučio naš Sveti Otac u enciklici, o kršćanskoj odgoji mladeži« od 31. prosinca 1929. Ima se naime u prvom redu

¹ Enciklika Pija XI. Rappresentanti in terra. Vidi »Život« br. 2. 1932.

² 18. III. 1931.

voditi briga za potpunu, čvrstu, nikad ne prekinutu vjersku obuku mladež obojega spola, ima se u njoj poticati poštovanje, želja, ljubav prema andeoskoj kreposti; ima joj se nada sve usaditi u dušu, da prione za molitvu, da marljivo prima sakramente sv. Pokore i sv. Pričesti; da djetinjom pobožnost štuje Blaženu Djevicu, Majku svete čistoće, i sva se izruči njezinoj zaštiti; da pomno izbjegava opasna štiva, besramne pozorišne igre, drugovanje s nepoštenom čeljadi i sve prigode grijeha.

Stoga se ni na koji način ne može odobriti, što su, kao preporuku ove nove metode, osobito u ovo posljednje vrijeme i neki katolički pisci objavili.

Tako je sv. Crkva svojim jasnim mislima — vodiljama rasvijetlila tamno i mutno obzorje današnjega doba s obzirom na t. z. spolnu odgoju.

Ni o kojoj se drugoj stvari toliko ne piše i tako krivo i naopako, koliko uprav o ljubavi, i to naročito o t. z. spolnoj ljubavi. A to za zato, da navedem Kantove riječi koje amo pristaju: »Nema slučaja, u kojem sklonost tako lako postaje sofist »izmišljajući omiljela načela, kao ovdje.«

Što je ljubav, teško je definirati. Jedan je filozof ovako definira, drugi onako. Međutim, ako analiziramo duševnu pojavu, koju zovemo ljubav, dobit ćemo ove oznake: osjećaj milja i privlačenja k nečemu — to su oznake, koje označuju više akciju dotičnoga predmeta. Jednom riječi to bismo duševno stanje nazvali osjećajem ljubavi. Ali to još nije sve, pače ni ono, što je glavno u pojavi ljubavi. S ovim dvjema činima čuvstva: milja i privlačenja prepleću se dva čina volje: teženje, žudnja za posjedovanjem predmeta, i dobrohotnost, mi naime onome, koga ljubimo, želimo i hoćemo dobro, i veselimo se, ako mu se dobro zbiva.

Ta definicija pristaje svakoj ljubavi. Ljubav se diferencira prema bojektu. Sve što jest, može se ljubiti. Najznatniji su oblici ljubavi: ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku.

Kako mi ovdje raspravljamo o t. z. spolnoj odgoji, treba da odredimo, što je spolna ljubav.

Praoblik ljudske ljubavi je spolna ljubav. Prva ljubav među ljudima bila je ljubav među mužem i ženom, Adamom i Evom. Spolna ljubav ima prirodno najjači i najstrastveniji oblik ljubavi. Kod životinja nema spolne ljubavi, kod njih postoji samo spolni nagon. Kod čovjeka je pored nagona i ljubav. Tu duševnu stranu spolne ljubavi zvali su stari Grci *eros*. Da se u čovjeka združuje nagon tjelesni s duševnom težnjom, ljubavi, odgovara sasvim njegovoj naravi, tjelesnoduhovnoj. Tim se spolni život diže u

* Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen.

više duševne sfere. Pa je gdjekad ta duševna strana spolne ljubavi tako jaka, da daleko preteže prirodnoosjetnu spolnost. To osobito vrijedi za prve pobude mladenačke ljubavi, koju zato i zovu idealnom ljubavi. Ovdje treba da istaknem i to, kako je u ženâ spolna ljubav općenito pretežno duševna.

»Sjedinjenje spolova nema samo svrhu da se održi rod ljudski, nego da bude i duševna zajednica, koja usrećuje. Ne traže se samo tjelesa, nego se traže i duše. Zato je romantično, i ako se ne da trajno potpuno rastaviti od spolnoga, ipak nešto posebno s posebnim temeljima i zakonima.

Najzad ima među mužem i ženom i ljubav općenito ljudska, koja ljubi drugoga ne kao spolno biće, nego upravo kao čovjeka. U toj općenitoj čovječjoj ljubavi može i mora da nađe i sama spolna ljubav svoje upotpunjenje. Da, može se reći, da će brak biti samo onda trajno srećan, ako su braćni drugovi jedan drugome i kao ljudi nešto.»⁶

Iz spolne ljubavi izlaze različiti oblici rodbinske ljubavi. Od svih je tih najčistija i najpožrtvovnija majčinska ljubav. Ona je, kako vele, slika i odjek spolne ljubavi. U djetetu ljubi roditelj i sebe i svoja braćnoga druga. Rodbinska se ljubav dalje raširuje u domovinsku, pa najzad u opću čovječju, koja je istom pravo nastala Evandeljem.

Ljubav se čovječja diže i nad čovjekom. Čovjek ljubi sve ono, što je istinito, dobro i lijepo. A postigla je svoj vrhunac, kad ljubi apsolutnu Istinu, Dobrotu i Ljepotu.

Svaka čovječja ljubav (spolna i druga) dobiva po vjeri, po ljubavi Božjoj istom svoju pravu vrijednost. Ljubav čovječja, koju ožaruje ljubav Božja nije sebična, nego junačka, požrtvovna, vječna. Bez vječnosti na svakoj je ljubavi dah smrti.

Svaki čovjek teži, da bude ljubljen i da on sâm nešto ljubi, da može drugome nešto dobro učiniti i obradovati ga. Ljubav je spontana, prirodna težnja. Ali ljubav je i zakon. Pa je sasvim krivo, kad se veli, da ljubav ne poznaje zakona. Ne! To nije pravo! Pače ljubav nije prava ljubav, ako ne poznaje zakona. Jer čovjek mora u sebi sve nagone, sve težnje podlagati umu. Nije li ljubav podložena umu, tad ona gubi oznaku čovještva, i biva razularena zvijer. Ljubav, ako ne slijedi um, tad može da udari krivim smjerom, ili da prevrši dopuštenu mjeru zanemarujući preče interese. A može li se ljubav podložiti zakonu? Može li se zapovjediti: Ljubi! Bez sumnje, koliko je ljubav čuvstvo, ne može joj se zapovjedati. No to zakon i ne ište. On se u prvom redu ne obraća na čuvstvo, nego na volju: Dobro htjeti i dobro činiti. A to čovjek može i tamo, gdje ga njegova narav na to i ne sklanja.

U drugom se redu zakon ljubavi obraća i na samo čuvstvo, jer čovjek može da utječe i na svoja čuvstva. Može čuvstvo odobriti, pojačati: predajući mu se; a može se prema njemu držati i negativno: slabiti ga, pače i potisnuti, doživajući si u svijest

⁶ Sawicki, Philosophie der Liebe, 20.

protivne mu motive. Još više! Čovjek može čuvstvu i gospodovati, dakako indirektno. To vrijedi i za čuvstvo ljubavi. Istina, sama zapovijed još ne budi čuvstva, ali volja može mnogo postići dižući u svijest prikladne spoznaje. Čovjek se može kloniti, da nedopuštena ljubav ne plane, ili, ako je planula, da je ugasi.

Iz ljubavi izlazi sreća i nesreća. Nesreća iz neuredne, strastvene ljubavi, koja ide samo za svojim zadovoljenjem. Kolike je već unesrećila neuredna ljubav za novcem, čašću, osjetnošću! Pa nedopuštena ljubav među mužem i ženom!

Pače i čista je ljubav slomila mnoga srca, jer se vraćala nezahvalnošću, nevjernošću.

Dopuštena, sveta ljubav, raširuje našu dušu, daje joj zanosa, poleta. Mislimo samo na onu riječ Apostolovu: *C a r i t a s C h r i s t i u r g e t n o s!* I najmanja djela svojim dahom pozlaćuje.

Mislim da će nam dobro doći kao uvod u t. z. spolnu odgoju iznesena filozofija psihologija ljubavi.

Kako vidjesmo spolna ljubav ili jednom riječi spolnost je skup duševnih i tjelesnih oznaka, koje čovjeka čine spolnim bićem. Osim primarnih tjelesnih spolnih oznaka, dijete kad se rodi ne razlikuje se jedan spol od drugoga. Te se razlike pomalo sve više razvijaju. Sekundarne spolne oznake razvijaju se kod djevojčice prije, dok dječak dulje zadrži djetinjski tip.

Ima ih, koji misle, da je spolnost djetetu sasvim nepoznata stvar. Drugi misle, da se spolnost javlja u djeteta vrlo rano, dakako u obliku, koji je prema djetinjem stupnju razvitka. Šta više, danas se čuju i glasovi psihologa, da već u drugoj godini zapljuskuje spolni nagon djetinju dušu. Ti govore o t. z. prvoj dobi puberteta, od druge do četvrte godine.

Danas se mnogo spominje Freudova i njegovih pristaša psihoanaliza. Ona spaja spolnost s vitalnošću ili s organskim osjećajima uopće. To je neodrživi panseksualizam — svespolnost. Njemu su sve pojave, tjelesne i duševne, izliv spolnosti, požude (Libido).

Takovo poimanje može samo onda nastati, kad čovječanstvo grezne u kaljuži nečistoće. Svaki život, praksa, traži svoju teoriju. Zato je i današnje mahnitanje puti našlo svoga braniča u t. zv. Freudovoj teoriji. I ta teorija ili upravo metoda hoće liječiti živčano bolesno čovječanstvo. Hoće ga tobože liječiti, a uistinu truže ga i donosi mu smrt, nesamo vječnu nego i vremenitu. Pravo veli Foerster⁶ ta je ta teorija »najopasniji i najzavodljiviji pokušaj, da nadomjesti vjersko vođenje duša.« A kao što se svaka zabluda i opačina nastoji zaogrnuti plaštem istine i dobra, tako to čini i psihoanaliza. Za cijeli taj

⁶ Religion und Charakterbildung.

⁷ Erziehung und Selbsterziehung, 346.

psihoanalitični pokret veli Foerster na jednom drugom mjestu⁷ ovo:

»Neka se ispravna opažanja veoma pretjeruju, prebrzo generaliziraju i onda samovoljnim i fantastičnim tumačenjima, kao i sasvim jednostavnom teorijom besmisleno iznakazuju.«

Ali vratimo se k našem predmetu. U razvitku djetinje spolnosti mogu se razlikovati dva stanja. Prvo je stanje od rođenja pa do osme godine. To je nagoniska, nesvijesna spolnost. Drugo je stanje od osme godine do puberteta. Spolni podražaji i predodžbe dižu se iz nagoniske tame, iz nesvijesnoga stanja, u svijest.

Djeca su pretežno obospolno raspoložena. Zato može biti erotične veze i među djecom istoga spola. A to, što dijete često mijenja svoje sklonosti, simpatije, kako se veli, znak je, da još nije spolno određeno. Značajna je i ova stvar, da su dječji simpatijski predmeti često odrasli ljudi. I već desetgodišnja djevojčica ne može da usne, jer je njezina ljubljena učiteljica pokazala nježnost prema drugome djetetu. Dječji ljubomor. U to se doba očituje dječja spolnost, što djeca stavljaju razna pitanja, koja su u vezi sa spolnim životom. Pitaju, kako je dijete na svijet došlo, kako se rodilo. Tu svoju osjetnu ili bolje spolnu radoznalost znaju pokazati i time, što vrlo oštro paze na riječi, poglede, uopće cijelo vladanje odraslih osoba. Njihova fantazija neumorno radi. Pa se zato ne može općenito reći, da su spolna ispoljivanja djece samo radoznalost, igrarije, nepodopštine. Zanimanje za spolne stvari jest izričaj spolnoga nagona ili pače već same pohote.

Ovdje treba napomenuti, kako spolno zavodi dijete najprije drugo dijete. I djeca od najveće česti pričaju spolne stvari, i to redovito na veoma surov i prost način. Uz to i današnje moderne prilike, upravo neprilike zavode mladež i uzrokuju preranu spolnu zrelost. Zdravo dijete redovito može obične spolne doživljaje svladati. Ali preranim i jakim spolnim utiscima bude potreseno duševno dječje ravnovjesje. Takovi prerani spolni doživljaji nastoje se u duši uvriježiti i utjecati na potonju spolnu strukturu.

Prije nego budemo govorili o spolnoj odgoji, spomenut nam je ili bolje dozvati u svijest ono, što smo rekli govoreći uopće o čovječjoj naravi. Otkad se naime grijehom narušio sklad u čovječjoj naravi, otad se osjetnost diže i buni protiv čovječjega duha. To naročito vrijedi za spolnu osjetnost, ili kako to obično zovemo jednim imenom putenost, pohota, požuda.

Najprije držeći se naputka Sv. Oficija treba da zabacimo neku modernu spolnu odgoju, koja je uglavnom bila u tom, da je opisivala funkcije spolnoga nagona. I govorili su, da će na taj način mladež očuvati od spolnih zabluda. Ja mislim, da je taj način samo logički posljedak mišljenja, da je čovjek postao od životinje kao i logički posljedak pedagoškoga naturalizma. Zato i vidimo, da su već t. z. filantropi oslanjući svoje odgajanje na

naturalizam stali djeci tumačiti spolni život, ne bi li je tobože očuvali od stramputica. Otkad se stala nijekati potreba milosti i isticati dostatnost čovječje naravi samoj sebi pokazale se strašne posljedice kod mladeži, naročito s obzirom na spolnost. Kamo da se pedagozi racionalisti uteku, negoli racionalizmu! I stadoše tumačiti spolni život. I danas ga tumače pače i po srednjim školama. A uspjeh? Ništica! Šta velim ništica. Bilo je uspjeha, ali negativnoga. Ne ću poreći, da ovakovo tumačenje može slučajno nekome i koristiti; na pr. onome, koji je pao u grijeh zbog neznanja, a pohota je njegova vrlo slaba. Zato i Papina enciklika veli, da se u toj stvari, ako se pokaže potreba, može poučiti; ali to treba činiti onaj, tko ima za to od Boga odgojnu misiju i stalešku milost. Škola nema te misije i za to posebne milosti. Kad bi do spoznavanja spolnoga života stajala čistoća, onda bi liječnici i svi oni koji studiraju biologiju bili najčistiji ljudi na svijetu.

Uprav je protivno istina. Naš seljački svijet još u mnogim našim krajevima malo se brine za spolno znanje, a ipak čisto živi. Zato spravom Sv. Oficij osuđuje tu modernu spolnu odgoju i naređuje, da se upotrebljava ona stara posvećena praksom Crkve i svetih muževa što je preporučuje Sveti Otac u svojoj enciklici o odgoji mladeži. Prema toj tradicionalnoj metodi, nastavlja Sv. Oficij, treba naime u prvom redu voditi brigu za potpunost, čvrstu, nikad neprekinutu vjersku obuku mladeži obojega spola.

Uistinu »čini se, da je najbolja oprema za spolnu borbu uopće ne mnogo govoriti o spolnim stvarima, nego svestrana odgoja za čudoredno zrela čovjeka: dijete, koje vjeruje, koje rado moli, koje je naučilo raditi, koje je naviklo odricati, koje ima štovanje prema samome sebi, koje se u zlu društvu nevoljko osjeća, koje je u svemu umjereno, odgojeno u naravnoj plemenitosti, ono će se znati pravo snalaziti sa spolnim nagonom, koji se počeo buditi.« Tako napisao Dr. Linhardt u svojem djelu »Unsere Ideale«,⁸ još prije negoli je izašao spomenuti odgovor Svetog Oficija. Samo je napisao na početku čedno »čini se«, danas ne bi to više napisao ni u svojoj čednosti, nego bi rekao, da je sigurno.

Sasvim razumljivo! Jer, ako je čovjek navikao svladati osjetnost gdje se god javlja i podlagati je svojemumu, prosvjetljenu svetom vjerom, tad će tu osjetnost svladavati i na spolnom području. Stoga čovjek, koji je potpuno odgojen, odgojen je i spolno. Zato se i spolno najbolje odgaja, kad se uopće govori o gospodstvu duha nad tijelom, ili o gospodstvu duha nad kojim drugim tjelesnim nagonom nikako ne spominjujući spolnoga nagona, kako to svjetuje i priznati odgojni metodik Foerster. A onda izriekom nadovezuje ove riječi: »Uopće je najzdravija spolna pedagogika, da se nikoji nagon, što pripada spolnom životu ne-

⁸ Str. 126.

posredno ne upotrijebi, da se time mlad čovjek uvježba u pravom postupanju sa svojim nagonima uopće.«⁹

Uistinu, ako dijete umije svladati svoju lakomost, brbljavost, naglost i stotinu drugih podražaja, bit će gospodar i nad svojom spolnošću, kad se bude javljala. Moderni govore o nekakvoj spolnoj nuždi.« (sexuelle Not). O toj stvari veli Foerster¹⁰ :

»Moderna, spolna nužda (nevolja) ima bez sumnje svoj posljednji uzrok u tome, što se čovjek danas posve dao na materijalno i svjetovno, i ona će zato također — bar u svom akutnom obliku — sama od sebe nestati, kad duhovni život opet zadobije svoja prava i svoje metafizičke sigurnosti, pače da se u novom smislu produbi i utvrdi. Ali je utopist, ako se nada, da se može duša tako mnogih modernih ljudi sasvim u osjetnom uhvaćena i čisto fiziološki orijentirana dovesti do gospodstva nad spolnošću samo čisto moralnim apelom ili pozivom na samo socijalne i zdravstvene obzire.«

Za pedagošku odgoju na spolnom području vrijedno je spomenuti i ove Foersterove riječi¹¹ :

»Više posvećivanja i manje fiziologije! Više obavješćivati o gornjem svijetu i manje o donjem svijetu! I valja ovo nadodati: Istom kad čovjek zna, što je on zapravo i kamo pripada, istom tada je također ujedno istinski intimno obaviješten o nagonskom svijetu i njegovim pogiblima: Istom je tada ohat za sve, što prijeti njegovoj slobodi, ako popušta — i to je obavješćivanje daleko važnije od higijenskoga: Higijensko obavješćivanje, kako pokazuje iskustvo, nema velike moći, koja bi priječila, ako je cio čovjek koncentriran na osjetnu sferu i drži zadovoljenje, koje mu se obećava u njoj, glavnim pravom i glavnim sadržajem života.«

Na ovom mjestu spominjem i jednu Linhardtovu napomenu (ibid. 126): »Bilo bi veoma ludo, kad bi djetetu ucijepili užas, gađenje od svega spolnoga. Otud nastaju istisnuća, tjeskobe, ogorčenja, iskrivljenja, koja se mogu poslije ljuto osvetiti. Dijete neka zna istinu. A istina je: Stvari su života od naravi dobre, da, svete; samo je zlo njihovo loše upotrebljavanje. I to zlo upotrebljavanje treba označiti kao grijeh kao što je i drugi teški grijeh; ne kao da je jedini grijeh, najteži grijeh.«

Najbolja je spolna odgoja, kad se odgoji cio čovjek. I Foerster u svojoj knjizi »Sexualethik und Sexualpädagogik« osobito naglasuje tu cjelokupnu odgoju. Veli:

»Spolni odgajatelj ne ima biti specijalist, nego upravo veoma općeniti odgajatelj, koji cijelu pedagogiku s obzirom na spolnu pogibao upotrebljava i produbljuje i umije poslužiti se svima odgojnim sredstvima, da se spolnost kako treba očuva. Htio bih zato izreći u ovoj stvari svoje duboko uvjerenje (Grundüberzeugung), da je najbolja spolna odgoja prava cjelokupna odgoja. Naglasujem: prava cjelokupna odgoja. Spolno vladanje mlada čovjeka je učinak njegove cijele odgoje. Ako je ona bila razmažena i vanjska ili samo intelektualna, tad se kod prve napasti pada unatoč najljepšem prosvjećivanju.

⁹ Erziehung und Selbsterziehung, 154.

¹⁰ Religion und Charakterbildung, 146.

¹¹ ibd. 150.

Ako je odgoja neprestano trsila, da, rekao bih, duhovni osjećaj časti jača protiv svega osjetnoga i prostoga, tad dotični mlad čovjek zna točno i bez svakoga prosvjećivanja (Aufklärung), čega se ima kloniti, kao što Parsival kod prvoga susretaja s Kundry upoznaje strelovito cio svijet, koji se sakriva iza njezina mamljenja. Pa je spolno vladanje čovjeka uopće kušnja o tome, da li je njegova odgoja osnovana na pravom poznavanju čovječje naravi i svih njezinih ponora, i da li su se upotrebljavala prava protivusredstva. S toga vidika je sva spolna beznačajnost (Haltlosigkeit) moderne mladeži pravi posljednji sud o cijeloj modernoj odgoji mladeži, koja prisvajajući znanje apsorbira duhovne sile mladeži, da joj za svladavanje nagona ne ostaje više nikakova duhovna snaga. Ali šta nam koristi sva ta obrazovanost duha, kad ona šalje u život samo beznačajne ljude-uživaoce, i kad su uprav više škole, najviša obrazovaništa, kako pokazuje iskustvo, samo veoma često prava njegovališta spolne opacine i spolne beznačajnosti?«¹²

Valja imati na umu, da je sve to napisao Foerster prije dvadeset godina. Uistinu žalosna slika modernoga čovječanstva. A kakova je istom slika današnjega poratnog naraštaja!

Bogoljub Strižić D. I.

¹² Str. 185. 186.

ROMAN O SV. STANISLAVU KOSTKI*

Nekoliko zadnjih godina opaža se vrlo moćna struja u literaturi: prikazati u lakoj formi, romanu, život i dušu velikih ljudi iz povijesti. Osnovane su čitave biblioteke za takova djela, i već ih je izašao dug niz, na pr. u seriji *Vie des hommes illustres*, *Le Roman des grandes existences* etc. Imamo i više hrvatskih originalnih djela te vrsti. To je danas književna moda.** Historički roman nije doduše ništa novo, ali novo je to, da se iznova pojavio u tolikoj množini i pisan s toliko žara i oduševljenja, te da se želi podati što vjernija povjesnička a osobito psihološka slika osobe, o kojoj se radi.

Ljudi osjećaju potrebu i čežnju za uzorima i vođama, žele na lak način upoznati velike ljude. Znanstvena povijest im toga nažalost često ne daje jer je tek gomilanje činjenice do činjenice bez pregleda i umjetničkog prikaza. Stoga velika većina ljudi, pa i naobražen čovjek, rado seže za ugodno

* Kossak Szczycka: *Iz ljubavi*. Knjižnica dobrih romana. Knjiga 47. Prevela dr. M. Kralj.

** Vidi *Stimmen der Zeit* B. 118. str. 349, Overmans, *Die Mode biographischer Dichtung*.